

Tea ötösben

A Herman Ottó Kollégium 801-es szobájából kissé selypítve hallatszott a kopogásra: „Tessék!” — s az elem lépő aprócska vietnami kislány — mint később világossá vált számomra — társával együtt nemcsak az ajtót tárta szélesre előttem. Az ember mindig valami különöst, valami egzotikus vár az olyan alkalmaktól, amikor életében először beszél más népek szülőtteivel. Amikor menzán, utcán, vagy az egyetemen összetalálkozunk az itt tanuló vietnami fiúkkal és lányokkal, sokakban először a legkézenfekvőbb kérdések merülnek föl: hogyan, miként jutottak el hozzánk ezek a távoli tájon született, velünk egykorú fiatalok, s ez a kérdés már magával hozza a többi is: miért éppen Magyarországra jöttek, milyen iskolai végzettséggel, és egyáltalán: milyenek is lehetnek közelebről, hogyan élnek, hogyan érezték kezdetben és hogyan érzik most itt magukat köztünk?

Önjellemzés

Két lány, Truong és Binh, valamint két fiú, Thang és Ninh ül velem körül az asztalt, amin előre elkészítve poharak sorakoznak, bennük barnásvörös, a Coca-Cola-hoz kísértetiesen hasonlító ital. Amint balgaságomban megkérdem, megfelelőkezvén arról, mely földrészen is van tulajdonképpen Vietnam, kiderül: persze, hogy tea. Nem vietnami ugyan, de nem is egészen „magyaros”: citrom nélkül, kevés cukorral — kitűnő. Ninh (népszerű nevén Béla) elmondja, hogy többnyire ezt isszák, üdít, frissít, a feketénél többet ér, és igen egészséges. Igaza lehet, gondolom, aznap harmadik duó után. Hiába, úgy tűnik, javíthatatlanok vagyunk, a káros szenvedélyek terén, ebben is különbözünk a vietnamiaktól, mint anyai másban. „Zajosabbak, mozgóképebbek, izgatottabbak vagyunk”, sorolják a különbségeket. „Az ázsiai, a vietnami ember halkabb, befelé fordulób, nehezebben enged magához valakit”, jellemzik önmagukat. Talán fejelemzetesebbek is, villan át rajtam.

Miért éppen Magyarországra jöttek? A haránk és a VDK közötti kulturális egyezmény értelmében tanulhatnak Szegeден is az olyan vietnami fiatalok, akik otthoni tanulmányaik alapján alkalmasnak találtattak a leginkább külföldi ösztöndíjnak megfelelő értékű egyetemi tanulmányokra a szocialista országok valamelyikében. Hogy éppen melyikben, azt központilag döntenek el, így került éppen hazánkba a TTK tizenkét biológia, illetve matematika-fizika szakos vietnami hallgatója is.

A beszélgetés az oktatáspolitikai kérdésekre fordult, s megtudtam, hogy a szovjet típusú, tízosztályos iskola egyik változata van érvényben a vietnami oktatásban: egy év általános előkészítő (írás, olvasás stb) után hétosztályos, a mi általános iskoláinknak megfelelő szintű képzés, majd három év a középiskola. Ennek elvégzése után, tehát tulajdonképpen érettségi birtokában, három pályát kell megnevezniük azoknak, akik a szocialista országok egyetemi tanulmányok tovább. Így kerültek a kiválasztottak a megfelelő ország felsőoktatási intézményeinek bizonyos szakjaira.

Arany János és a diploma értéke

Gyakran hallani, milyen keveset is tudnak külföldön a fiatalok Magyarországról. Ninh és társai sem tudnak sokkal többet, de néhány év alatt, nyelvi nehézség ide, vagy oda, Debrecenről Sopronig bejárta már az országot, jól ismerik társadalmunkat és kultúránkat, s fölöttem, Ninh könyvespolcán, szép számmal található magyar nyelvű szépirodalmi könyvek is. Most éppen Arany balladáit olvassátja (!), „Hiszen ez neked iszonyú nehéz lehet”, jegyzem meg. A válasz megdöbbentő: „Nagyon nehéz, de tudom látni, milyen jól tudhat ez

író magyarul.” Nyelvünk maig legnagyobb művészeről aligha kívánhatunk ennel többet mondó értékelést. (Elgondolkodtató: vajon például hány jogász, vagy akár bölcsész jutott már el az Arany-balladák ilyen szellemű forgatásáig?) A legfontosabb persze Ninhéknek is saját anyanyelvük, ennek gyakorlására pedig igen jó lehetőségek vannak. Megrendelésre Budapestről rendszeresen kapják a Nhán Dhánt, a vietnami Népszabadságot, s Binh egy vastag, stencilezett füzetet tesz még előm: ez a Tuó ítré, az Ifjúság, a Magyarországon tanuló vietnami diákok által szerkesztett és kiadott folyóirat, amit szintén rendszeresen olvasnak.

A lányok újból töltenek kiürült poharamba, a tea jobban esik, mint valaha, s Truong már a számukra legégetőbb fontosságú kérdéssel beszél: érvényesülési lehetőségeikről egy háború sújtotta országban, arról, hogy mit is érnek az itt megszerzett diploma. Egyöntetűen jelentik ki, hogy majdnem biztos a diploma értékénél alacsonyabb szintű alkalmaztatásuk otthon; tehát például egy végzett biológusnak nem korszerű gépekkel felszerelt laboratóriumban vagy egyetemi katedrán, hanem esetleg általános iskolai tanárként, vagy a mezőgazdaságban, gyakorlati szakemberként kell majd dolgoznia. Mindezt természetesen tartják és vállalják, nem is akárhogyan, hanem lelkesen és felelősségteljesen.

Háború és újító energiák

Váratlan fordulat: most a kérdést kezdek. Mit éreznénk, mit tennénk az ő helyükben, és mi fogott meg bennünket elsősorban Vietnam harca idején? Igyekszem a magam nevében beszélni (titkon remélve, hogy többek nevében szólhatok), engem nem annyira a szolidaritási gyűlések, az újságcikkek és a tv-kommentárok, nem a jelszavak és a tiltakozó táviratok döbentettek meg és gondolkodtattak el, hanem valami egészen más: egy kisfilmben a lebombázott, elnémult házak között egy mozdulatlan csecsemő képe, akinek melléből vékony füstcsík szállt a kormos ég felé. Olvasalamat hozott el a közelemben, amiről a mi korosztályunknak a legvalószínűbb elképzelése sem igen lehet, minden szülői elbeszélés és olvasmányélmény ellenére sem: ez pedig a háború érdes, csikorgó, test közeli valósága, amikor nincs mozi és nincs könyvesbolt, nincs esti sörözés és disc-jockey, nincs Tiszaparti séta kettesben, és zárthelyi reggel nyolckor.

Ezek a pöttömnyi vietnami fiatalok olyan titkokat tudhatnak, amiket nem is sejtünk, mert a legmeggrázóbb filmkocka sem képes olyan mélyen az ember szívébe hatolni, mint az élő, cselekvő valóság. Mert béke van, a győzelem újjangásai utáni hétköznapi, disztelen és nehéz jelen. Mennyire más is lehet még ez a béke, mint a nálunk megszozott. „Nem lesz-e túl nagy a kontraszto otthon, öt magyarországi év után?” Háborúból jöttek ide, s békéből békébe térnek majd hazá, egy más ország más életformája után, amihez tudtukon és akaraton kívül is talán túlságosan asszimilálódtak. Utolsó kérdésemre most mindnyájan egyszerre kapják föl a fejüket, s már egymás szavába vágva beszélnek újjáépítésről, fejlődésről, jövőről. Megint a különbségek jutnak eszembe: mindent sokkal egyszerűbbnek és végreahajthatóbbnak tartanak, szilárd, szinte gyerekesen lelkes és naiv újító energiákkal teltek. Arra akartam figyelmeztetni őket, hogy bármily kellemes is legyen számukra itt, Truong szavai szerint második hazájukban, igazán mégis csak arra figyeljenek, ami otthon történté s történni fog. De amikor Ninhel kezdet rázok a kollégium előtt az utcán, már nem bánom, hogy megfeledkeztem a figyelmeztetésről.

DOMONKOS LÁSZLÓ

Miniatűr felszerelések

Alekszandr Sziszoljatyin urali ezermester a sejtek mikrobeszűréséhez alkalmas miniatűr orvosi felszerelést állított elő. A moszkvai egyetem tudósai 10 sebészeti szerszámot kaptak Sziszoljatyintól. Vannak ezek között mikroszkópikus méretű hűrok, amelyekkel ki lehet „pányvázni” a sejteket; van szike, nyolc századmilliméternyi nagyságú nyílással ellátott üreges tű és egyéb eszközök.

Az urali ezermester mikroméretű szikéit, csipeszeit és más egyedülálló eszközeit jól ismerik a szemész szakorvosok. Számos ember látását adták már vissza ezek segítségével. Sziszoljatyin gyártott már olyan szondát is, amely lehetővé teszi, hogy a beteg alvás közben vegyenek gyomorsavmintát, valamint olyan finomságú tűt, amellyel fájdalom nélkül lehet a vénából vért venni.

SOMOgyi KÁROLYNÉ: KORA TAVASZ

Piros festék

A Volt egyszer egy vadnyugat című amerikai filmben — a western-műfajnak ebben a vitathatatlan mestermunkájában — kockás ingek vásznain üt át a piros festék, szívtájékokon nyílik ki filmgyári róza, művirág. A mostanában divatosá vált rendőrpárti filmkrimikben homlok- és tarkósebekből szivarog elő a piros festék: az ugyancsak divatos olasz maffiafilmekben aszfaltra, kőre, borbélyszékre buccyan; a történelmi tárgyú japán kalandfilmekben verőrekből fröccsen elő — a mozik vásznai luscossá vörösödnek most tőle. Nem sokat ismerek a filmgyártás műhelytitkaiból, de ezt könnyen el tudom képzelni: a kellékesek vödörszám cipelik a stábbal mindenhová, a gyártásvezetők nagy tételben rendelnek piros festéket, valószínűleg így is ez a legkisebb tétel a gyártási költségek között — a piros festék olcsó. Mint az a hatás, amit a nézőkre gyakorol. Száz- meg százezer kamasz sziszzen föl elismerően a mozikban, valahányszor a filmgyári virág kinyílik a vásznon.

Lehet, hogy drágán fizetjük meg ezt az olcsó festéket?

A kérdést nem én teszem föl először, és nem én teszem föl utólag. A nyugati szociológusok már évtizedek óta aggódva mérik fel a krimihullám és a bűnözési hullám összefüggéseit; a galeribűnözés szakértői sohasem mulasztják el a galeriképződés összetevőit és a galerik erőszakultusan kialakított közt a mozik, a tévéműsorok és a magazin-képregények ösztönző krimipéldáinak fölöröslését. Amikor a krimihullám hozzánk is átcsapott, a hazai publicisztika se győzött megálljt kiáltani, különösen, mikor egy-két bűnöző azt vallotta a Kék Fény nyilvánossága előtt, hogy az ösztönzést a krimiktől kapta. A krimihullám közvetlen hatása a bűnözésre olyan nyilvánvalónak látszik, hogy nem is számít szenzációnak a legutóbbi képes hír egy helikopteres rabszöktetéséről: az akció szervezői pontosan lemásoltak egy televíziós bűnügyi történetet — teljes sikerrel. Mi sem volna hát egyszerűbb, mint ha én is folytattam most a panaszárdatot, és lebeszélni próbálnám a műsor-szerkesztőket, a filmátvevőket, a kiadókat és a kedves olvasókat a krimiről — természetesen a siker legkisebb reménye nélkül. Hadd válasszam ezért a nehezebb feladatot, azaz: hadd mondjak valamit jót is a krimiről, a bűnpártolás szándéka nélkül ugyan, de abban a tudatban, hogy esetleg a bűnpártolás gyanújába kerülök. Két állítást ajánlok megfontolás-

ra, két olyan állítást, amelyet ugyancsak nem én mondok először és utólag.

Az egyik állítás: a kriminek koránt sincs akkora közvetlen hatása a bűnözési gyakorlatra, mint amekkorát — bármily meggyőzőnek tetsző példák alapján — a közfelfogás tulajdonít neki.

A másik állítás: a legtöbb krimi nem bűnpárti, ellenkezőleg, a legtöbb krimi bűnellenes.

Ami az első állítást illeti, gondoljunk arra az alapfokú szemináriumú igazságra, hogy minden társadalmi jelenségnek — a bűnözésnek is — vannak gazdasági, politikai okai vannak, s egy olyan társadalomban, amely a kisajátításon és a kisajátítás biztonságát védelmező erőszakszervezetet alapul, szerves a bűnözéskövetkezmény; a társadalomban elfogadott vagy a társadalomra ráerőszakolt normák alkalmazása — egyéni eszközökkel. Ha a tizenharmadik századi felvilágosítók — és az ő tanításaikból is táplálkozó Marxnak — igaza van, s a magántulajdon csak ugyan lopás, akkor a bankrabló nem tesz mást, mint részt szákmányol az eleve lopott tulajdonból. Bertolt Brecht Koldusoperájának felfogása szerint a finom pénzmagán és a durva Bicska Maxi közt erkölcsileg semmi különbség nincs. Nincs-e viszont abban valami akart-akaratlan farizeizmus, ha a bűnözésben mégis a krimis akarják bűnbaknak megtenni? Kell-e — idézőjelben szólva — „eszmei” biztatás annak, akit a körülményei biztatnak elsősorban, s a krimis biztatnak elsősorban, s a krimis ellen megszüntetni egy büntetlen társadalom érdekében, vagy a bűnbán fogat és bűnréserkentő körülményeket inkább? Egyáltalán: lehet-e akár irodalmi, akár csak mesterembéri alkotásoknak olyan közvetlen jó vagy rossz hatásuk, amelyet feltételezünk róluk, s nem volt-e lebecsülés abban a látszólagos túlbecsülésben, amellyel azt képzeltük húsz évvel ezelőtt, hogy a művészet vagy a szórakoztatás kínálta követendő és elítélendő példák hatására holnap mindenki megváltozik? Nem működnek-e súlyosabb és összetettebb erők a jellemfejlődés törvényeiben?

Ami pedig a másik állítást illeti: nem működik-e viszont naiv igazságtévő szándék a legtöbb krimiben? E szándék jelentőségét persze nem akarom túlbecsülni; hiszen a legkörülmönfontabb események szövevényű krimi se több gyermek mesénél, de mint minden mesében, itt is az ősi igazságmechanizmus működik: a rossz

elnyeri méltó büntetését. Azt merem tehát mondani: a krimi a huszadik század nagyipari módszerrel gyártott népmeséje. Az emberek századokon át gyógyították megbeszedett igazságérzetüket azokkal a borzongató kalandtörténetekkel, melyeket vásári képmutogatók, ponyván árult füzetek, jó beszédű mesemondók hoztak eléjük a póruljárt bűnösökről, a pokolba zuhant gonosztevőkről, a rossz végre jutó zsarnokokról, egyik-másik történet remekművű balladákra ihlette a névtelen költőket, a legtöbb azonban megmaradt ponyvaszinten, vigasztaló mesetápláléknak, a mai krimik kisipari előzményeként. Ha gyerekkori vonzalmamat vizsgálom a mélységesen irodalom alatti cowboy- és detektív-történetek iránt, nem nehéz fölfedeznem a rokonságot e nemzetközi ponyvatörténetek és a magyar betyártörténetek figurái között: ugyanaz a társadalomkívüli magányosság, ugyanaz a marcona erő és ugyanaz az önbíráskodó igazságtévés, amely rendkívül alacsony szinten ugyan, de kielégített egy valóságosan végképp ki nem elégíthető igazságszomjat. És legyenek bármily csavarosak, bonyolult technikájúak a mostani krimik: hatásmechanizmusuk ugyanaz. Az igazság diadalával, a bűnösök lelepleződésével biztatnak egy olyan világban, amely ezt korántsem kínálja készségesen. Ebben a világban megölnek egy elnököt, s még tíz év után se tudjuk biztosan, ki a gyilkos. Kirtanak egy falut, s a gyilkosokat futni hagyják. Megtizedelnek egy népet, s a gyilkosok államférfiaként grasszálnak a tehetetlen világközvélemény előtt. A valódi irodalom nem adhat könnyű elégtételt a megsértett igazságérzetnek, nem volna irodalom, ha azazal hitegetne, hogy a világot kemény öklű és bölcsen pipázó mesterdetektívek billentetik automatikusan a helyére. A krimiben mindig kiderül, hogy ki a gyilkos, a mesterdetektív sohasem hagyja se futni, se grasszálni a bűnösöket. Olcsó vigaszt nyújt, mesevigaszt, s értékét ez meglehetősen alacsonyra szállítja, sőt közvetve — mint minden illúziókeltés — károkat is okozhat, mert elfedi a valódi bűnt. De mert — hogy úgy mondjam — hivatásszerűen bűnellenes, bűnösségre aligha készíten. Ha mégis van bűnözés, okát tévedés volna benne keresni.

Mint ahogy tévedés volna véretek tekinteni azt a piros festéket, amit vödörszám cipelnek a kellékesek, egyik forgatásról a másikra. A piros festék nemcsak olcsó, hatása is mulékony. A luscossá vörösödött mozivásznak abban a pillanatban kihérednek, mihelyt a vetítésnek vége.

FARAGÓ VILMOS